Srpsko političko besedništvo¹

Aleksandar Marković²

Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu

doi:10.5937/comman1327155M

Rezime: Za uspešno bavljenje politikom, uvek je bio neophodan upečatljiv javni nastup i celina kvalitetnog besednika i kvalitetne besede. U prvom delu rada, autor se bavi analizom političkog besedništva uopšte, njegovim osnovnim karakteristikama i pojedinim specifičnostima, dok u drugom delu rada akcentuje srpsko političko besedništvo, kroz čiju analizu pokušava da odgonetne neke specifičnosti srpskog političkog besedništva. Drugi deo rada protkan je istorijatom srpskog političkog besedništva, i pojašnjava autorovu tezu o promeni sadržine beseda, i samog javnog nastupa u zavisnosti od konkretnih istorijskih okolnost u kojima su se srpski političari i država nalazili.

Ključne reči: političko besedništvo, vrste, istorija, Srbija

Pojam političkog besedništva

Besedništvo je još od antičkih vremena bilo značajna veština kojom su se postizali uspesi u različitim oblastima, pa ipak politika i političko delovanje uvek su odnosili prevagu nad svim ostalim sferama društvenog života. Političko besedništvo jedan je od osnovnih instrumenata kojim se postižu uspesi u politici.

Političko besedništvo je, kaže Aristotel, ono u kojem se na nešto podstiče ili od nečega odvraća (Aristotel, n. d.). Gorgija poredi besedništvo sa lekovima: kao što jedni lekovi suzbijaju bolest, a drugi, nesrazmerni, prekidaju život, tako i neki govori rastuže, drugi razvesele, treći uplaše, četvrti slušaocu usade

¹ Rad je nagrađen *Nagradom Milivoja Jovanovića i Luke Čelovića* koju su za školsku 2011/2012. godinu dodelili Univerzitet u Beogradu i Zadužbina Milivoja Jovanovića i Luke Čelovića.

² Kontakt sa autorom: markovicaleksandar69@gmail.com.

odvažnost, a peti nekim zlim zavodenjem zatruju dušu (prema Tadić, 1995: 305). Kada govorimo o Aristotelu, zaključujemo da je njegovo poimanje političkog besedništva tesno vezano za njegovo, odnosno opšte grčko doživljavanje politike kao sfere koja teži opštem dobru (Avramović, 2008). Zbog toga Aristotel najviše pažnje poklanja vrednostima koje bi politička beseda trebalo da afirmiše i čijem bi ostvarivanju trebalo da doprinese (Aristotel, n. d.). Na sličan način političke besede sagledava i Nušić (1938/1989: 58). Prema njegovom viđenju, političkim besedama je uvek predmet interes i dobro naroda.

Vrste političkog besedništva

O vrstama političkog besedništva postoji neslaganje u teoriji, ali se tačnost svake od ovih teorija ne može osporiti. Nušić je političke govore delio na državničke, parlamentarne i partijske (Nušić, 1938/1989: 52). Violeta Jelačić-Srbulj političke govore deli na: državničke, parlamentarne, ekspozicione (deklaratorne), debatne, partijske, predizborne, mitingaške i stranačke govore (Jelačić-Srbulj, 2000/2005: 173). Sreten Petrović izdvaja: parlamentarni govor, predizborni govor, narodni zbor ili miting i stranački govor (Petrović, 1995: 329). Ipak, profesor Sima Avramović priklanja se podeli političkih govora Dejana Milića (2006) koja se odnosi na: politički govor u širem smislu i politički govor u užem smislu (pravi politički govor). Pravi politički govor razvrstava prema govornicima (državnički, leaderski i obični), prema mestu govorenja (skupštinski, partijski, predizborni, propagandni-agitacioni, diplomatski i obični-kafanski), prema auditorijumu (za manji, veći auditorijum ili govor preko sredstava informisanja), prema značaju (državotvorni i nedržavotvorni govori) i prema efektu (revolucionarni i evolucionari) (Milić, 2006: 25).

Podela političkih govora u užem smislu

Politički govor u užem smislu može obuhvatiti mnoštvo različitih povoda i sadržaja, koji su manje ili više neposredno vezani za osvajanje ili vršenje vlasti. On se pojavljuje kao skupštinski, partijski (kongresni), agitacioni-predizborni, diplomatski, govor na mitingu, polemički, a tu bi se moglo dodati i mnoštvo drugih specifičnih situacija, kada se drži politički govor ad hoc pri susretu sa građanima, predstavlja politički program, obraća naciji, proslavlja neki događaj, pregovara sa drugim političkim subjektima, obraća medijima, itd (Avramović, 2008: 343).

Skupštinski govor

Za skupštinski govor, posebno kod Srba u novije vreme, može se reći da je jedna nova vrsta govora. Ova tvrdnja može se potkrepiti činjenicom da je kod nas višepartijski sistem relativno skoro uveden i da mi nemamo razvijenu kulturu parlamentarizma. S obzirom na to da postoje televizijski prenosi skupštinskih zasedanja, mnogi narodni poslanici, skupštinsku govornicu koriste kao mesto za besplatnu promociju političkih ideja, tako da su mnogi govori manje okrenuti pronalaženju najadekvatnijih zakonskih rešenja, a više pridobijanju glasača. Stoga je sasvim na mestu kritika prof. dr Jovice Trkulje koji kaže da su srpski politički i javni delatnici: primer rđavog besedništva (Trkulja, 2005: 17), a Dejan Milić u svojoj vanredno dobroj studiji, srpski politički govor modernog doba definiše kao: „politički antigovor“ (Milić, 2006: 51). Pošto je u našoj istoriji veoma često dolazilo do velikih međusobnih vređanja u skupštini, Poslovnik Narodne skupštine Kraljevine SHS iz 1921. godine predvideo je listu termina koji su bili zabranjeni poput: bitanga, kalaštura, vucibatina, kačak, kesaroš, budala, životinja, lažov, lopov, mangup, nitkov, kučka matora, špijunčina, podrepaš, fukara, stoka, hulja...

Partijski govor

Partijski govor je, po pravilu, govor prijateljskom auditorijumu, mada se u uslovima unutar partijske borbe može i te kako zaoštriti kada poprima elemente agitacionog govora. Za polemički pristup u partijskim govorima, mogu važiti mnogi elementi skupštinske debate, koji podrazumevaju snažnu argumentaciju i veoma izraženu sugestivnost. Naravno, to važi za partije demokratske orijentacije, dok se u onima koje i dalje prikriveno ili otvoreno neguju kult ličnosti, partijski skupovi često svode na utrivanje u krasnorečju koje treba da iskaže divljenje i podršku neprikosnovenom lideru (Avramović, 2008: 347). Bogata višedecenijska praksa komunističkog vremena još uvek se oseća u današnjim partijskim govorima, pa oni sve više liče na podaničke govore. Kao primer „samohvalospevnog i udvoričkog političkog govora“, Dejan Milić navodi govor Marka Vujačića, pisca i političara, pod imenom: „Zraci velike slobode su na pomolu Istoka“ (Milić, 2004: 157).

Diplomatski govor

Diplomatski govor podrazumeva ne samo dobro poznavanje jedne krajnje specifične struke kakva je diplomatija, izuzetnu opštu kulturu i temeljno znanje mnoštva činjenica nego i visok stepen samokontrole, kao i poznavanje specifičnog diplomatskog žargona. Terminološka lepeza, koja obuhvata nijanse, na primer, od „izražavanja žaljenja“, preko „izražavanja zabrinutosti“, do „izražavanja nezadovoljstva“ i „izražavanja protesta“, uz mnoštvo drugih modaliteta, podrazumeva istančano merenje težine reči i strogost formulisanja, što nije u tolikoj meri svojstveno drugim oblicima političkog izražavanja (Avramović, 2008: 350).

Govor na mitingu

Govor na mitingu zahteva krajnje oprezan i specifičan pristup. Budući da je on jedan od ključnih elemenata političkog delovanja, mnogi intelektualci pokušali su teorijski da ga analiziraju, kao i da uvide vezu koja nastaje između govornika i mase. Klasično delo iz ove oblasti jeste knjiga Gistava le Bona koji je veoma dobro uočio „da su svi gospodari sveta, svi osnivači religija ili carevina, apostoli svih verovanja, svi najistaknutiji državnici uvek bili nesvesni psiholozi koji su poznavali dušu gomila“ (prema Avramović, 2008: 350–351). U našoj skorijoj istoriji, kao veoma dobri govornici na mitinzima pokazali su se Slobodan Milošević, sa svojim čuvenim govor na Gazimestanu, Vuk Drašković („kralj trgova“) i Zoran Đinđić koji se pokazao kao dobar primer da talenat nije presudan da neko postane dobar govornik.

Razvoj srpskog političkog besedništva

O Srbima kao besednicima

U svojoj „Retorici“ Branislav Nušić, govoreći o besedništvu Južnih Slovena, navodi da

„vizantijski istorik VI veka, Menander Protiktor, označava Slovene, doseljene na Balkansko poluostrvo, kao ljude ponosite i rečite. Rečitost je dakle urođena slovenska osobina, koju grčki istorik zapaža još u primitivno doba slovenske kulture. Ta se osobina kod Južnih Slovena javlja u određenijem obliku tek pojavom Hrišćanstva“ (Nušić, 1938/1989: 253).

Rečitost Srba određena je, sa jedne strane zvučnošću, melodičnošću i mekoćom srpskog jezika, koji se, uz italijanski jezik, smatra najmilozvučnijim evropskim jezikom, a sa druge strane, tipične karakterne osobine srpskog nacionalnog korpusa (Stanojević i Avramović, 2002: 145–152). Besednički dar Srba, određen je naposljetku, i demokratskim institucijama, koje su Srbi imali još u vreme svoje plemenske demokratije, prilikom doseljavanja na Balkansko poluostrvo, a koje su izražene kroz formu skupštine (sabora, zbora), kao mesta političkog ubeđivanja i odlučivanja (Milić, 2004: 9).

Za srpsko političko besedništvo najznačajnije karakteristike srpskog mentaliteta su: inteligencija, veoma izražen temperament i nedostatak besedničke kulture.

Nedostatak besedničke kulture podrazumeva pre svega, nestrpljivost da se sasluša sagovornik. To je formalna, spoljna strana besedničke nekulture. Srbi su nesporno narod velikog govorničkog talenta, ali su ostali uskraćeni za talenat slušanja sabesednika.

Slikovito rečeno, Srbi su vrhovni umetnici monologa. Dijalog među njima je teško moguć, a trijalog gotovo neostvarljiv. Suština besedničke nekulture, njena unutrašnja strana, u netolerantnosti je prema drugim mišljenjima, ma kako dobro bila argumentovana. Pritom je govornička netolerancija samo jedan vid sveopšte netolerancije koju Srbi gaje među sobom kao veoma uspelu nacionalnu biljku (Milić, 2004: 10).

Društvene prilike u kojima su Srbi živeli tokom poslednja dva veka jesu uticale na srpski besednički karakter, ali samo na taj način da su već oformljene pozitivne i negativne karakteristike toga karaktera dodatno razvile, učinivši nesklad među njima zabrinjavajućim.

Razvoj besedništva u Srbiji u poslednja dva veka, uz brojne oscilacije, vezane za različite periode i političke opcije, išao je uzlaznom linijom. Ali svedoci smo svojevrsnog paradoksa: Uprkos nespornom talentu naroda za besedništvo u današnje vreme u Srbiji caruje samo jedan tip političkog besednika: gluvi govornik (Milić, 2004: 11). Čini se da je dalek put do srpskog političkog besednika koji će se odlikovati i rečitošću i besedničkom kulturom.

Ipak, takvo stanje političkog besedništva u Srba, može se opravdati istorijskim okolnostima. Možda objašnjenje Jovana Sterije Popovića, prvog pisca iz oblasti retorike u Srbiji, može dati odgovor na ovo pitanje: „Što se besednika tiče, takvih se kod nas ne može mnogo nabrojati, jer Srbi još nisu dobili onaj politički život gde bi imali prilike da razviju besednički dar“ (Sterija Popović, 1995: 321).

Istorijat

Nakon pada Smedereva 1459, Srbija potpuno potpada pod tursku vlast, i zamire celokupan politički, privredni i kulturni život. Međutim, Srbi svoj nacionalni identitet čuvaju u Habzburškoj monarhiji i Ruskom carstvu. Tako je i političkih besednika bilo u tim krajevima. Kako navodi Branislav Nušić, bili su to uglavnom sveštenici ili oficiri koji su držali i „rodoljubive besede narodu“ (Nušić, 1938/1989: 265). Što se tiče besedništva među Srbima koji su pali pod tursko ropstvo njemu se, i po mišljenju Nušića gubi svaki trag, kao i svim ostalim pojavama duhovnog života.

Ipak, besedništvo je postojalo, naročito kod Srba koji su živeli u planinskim krajevima, ali nije se teorijski obrađivalo. Osnovni problem za taj period srpske istorije je u nepostojanju retorike koja bi to besedništvo pratila, usmeravala, a besede baštinila i sistematizovala (Nušić, 1938/1989: 259). Opšta društvena zaostalost u Srbiji do Sterije, koju identifikuje profesor Sima Avramović, uzrok je tog problema, koji je sigurno usporio pravilan besednički tok u srpskoj novijoj istoriji, ali ga nije presušio. Zato je pitanje gubljenja traga besedništvu u porobljenoj Srbiji pre svega pitanje nedostatka pisanih tragova o besedništvu.

Međutim, uprkos nedostatku pisane građe, istoriju srpskog besedništva možemo podeliti, kao što je to i učinio Dejan Milić (2004) na pet faza razvoja:

1. političko besedništvo Srba u XIX veku;
2. političko besedništvo od početka XX veka do Drugog svetskog rata;
3. političko besedništvo u građanskom ratu 1941-1945;
4. politički govor Brozove epohe;
5. novo političko besedništvo.

Stanje političkog besedništva Srba u XIX veku

Ovaj period srpskog političkog besedništva možemo podeliti u dva dela:

1. narodno besedništvo u prvoj polovini XIX veka,
2. političko i skupštinsko besedništvo u drugoj polovini XIX veka.

Narodno besedništvo u prvoj polovini XIX veka

Početak XIX veka veoma je značajan za srpsku istoriju. Podignut je Prvi srpski ustanak i sa njim započeto stvaranje moderne srpske države. Uporedo sa tim događajem u Srbiji počinje da se razvija obrazovni sistem (otvaranje Velike škole), politički sistem, spoljna politika, a kao prateći sadržaj i političko besedništvo. U to vreme besede su pretežno držali nepismeni i polupismeni ljudi, ali koji su imali besedničkog dara poput Karađorđa i Miloša Obrenovića. Pa ipak, u istorijskim arhivama zabeleženo je da su besede držali i mudri, učenici ljudi poput Božidara Grujovića, Svetozara Miletića i Petra Petrovića Njegoša. No, kao početak srpskog političkog besedništva uzima se beseda Prote Atanasija Antonijevića, koja je imala za cilj da pokrene Srbe na ustanak, a u mnogo čemu je podsećala na Lazarevu kletvu.

Političko i skupštinsko besedništvo u drugoj polovini XIX veka

Za ovaj period karakteristično je stvaranje i razvoj političkih stranaka, ustanovljavanje Narodne skupštine i razvoj demokratije. Ono što je takođe inspirisalo sadržaj novih beseda toga doba jesu i razna politička, ekonomska i socijalna zbivanja poput sticanja nezavisnosti 1878. na Berlinskom kongresu, preko donošenja dva ustava (iz 1869. i 1888), srpsko-turskih ratova (1876. i 1878), ubistvo kneza Mihaila, proglašenje Srbije za kraljevinu (1882), izbijanje Timočke bune (1883) i rata sa Bugarskom (1885). Sve ove velike promene na državnom planu pratile su i teške socijalne prilike u čitavoj Srbiji. U ovo vreme u Srbiju su se vraćali učenici ljudi iz inostranstva, koji su svoje ideje pokušavali da prenesu nerazvijenoj Srbiji, poput Svetozara Markovića. Ovo vreme iznedrilo je i velike stranačke prvake kao što su bili Jovan Ristić, osnivač i lider Liberalne stranke, Milan Piroćanac i Čedomilj Mijatović, vođe Napredne stranke i čuveni Nikola Pašić, dugogodišnji predsednik Vlade i vođa Radikalne stranke.

Političko besedništvo od početka XX veka do Drugog svetskog rata

Zlatno doba srpske demokratije

Nakon ubistva kralja Aleksandra Obrenovića, u noći između 29. i 30. maja 1903. godine u Srbiju se vraća Petar I Karađorđević (Stanojević i Avramović,

2002: 490–491) i biva krunisan za kralja. Sve do početka Prvog svetskog rata, tih 10 godina postojanja srpske države smatraju se „Zlatnim dobom srpske demokratije“ ili „Periklovim dobom“. U to vreme na snagu se vraća Ustav iz 1888. sa manjim izmenama, koji podstiče razvoj parlamentarne demokratije. Parlament postaje poprište političkih borbi i plodno mesto za razvoj dobrih političkih beseda. U to vreme vodi se i Carinski rat sa Austro-Ugarskom, a i pokrenuto je Istočno pitanje (pitanje opstanka turskih teritorija na Balkanu), koje će svoje razrešenje dobiti Balkanskim ratovima, kao i čuveno pitanje odnosa sa Rusijom. Svi ovi spoljnopolitički odnosi uticali su i na sadržaje beseda izgovorenih u ovom periodu. U ovo vreme kao dobri besednici ističu se: kralj Petar Karađorđević, koji je svoju najpoznatiju besedu održao uoči Kolubarske bitke, a pored njega istakli su se i Stojan Novaković, Dragiša Lapčević, Nikola Pašić i Dimitrije Tucović.

Politički govor Srba u zajedničkoj državi

Nakon Prvog svetskog rata dolazi do stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, proglašenjem ujedinjenja 1. decembra 1918. godine. Kasnije je zakonom iz 3. oktobra 1929. godine ime ove države promenjeno u Kraljevina Jugoslavija. U periodu od 1918. do 1929. godine postojao je dinamičan politički život obeležen čestim sukobima u parlamentu, gotovo redovnim izglasavanjem nepoverenja Vladi kao i nepostojanje mogućnosti za normalno odvijanje političkog života. Najviše problema pravila je Hrvatska seljačka stranka, pod vođstvom Stjepana Radića, koji su odbijali da priznaju Kraljevinu, pa su u početku u svom nazivu imali i reč „republikanska“, koji su kasnije ukinuli. Kulminaciju političkih sukoba izazvalo je i ubistvo Stjepana i Pavla Radića i Đure Basaričeka. Ovaj incident bio je neposredan povod da kralj Aleksandar I Karađorđević zavede diktaturu raspustivši Narodnu skupštinu i suspenduje Vidovdanski ustav iz 1921. godine. Kraljevo obraćanje narodu može se smatrati jednim od najpoznatijih govora iz ovog vremena: „Između naroda i kralja ne može i ne sme biti više posrednika“. U ovo vreme deluju vrsni intelektualci poput vladike Nikolaja Velimirovića i Dimitrija Ljotića, kao i različiti političari poput Dragiše Cvetkovića i Vlatka Mačeka

Političko besedništvo u građanskom ratu 1941–1945.

Nakon potpisivanja pristupanja trojnom paktu Kraljevina Jugoslavija 25. marta 1941. godine izbile su demonstracije u Beogradu 27. marta 1941. godine, koje su bile neposredan povod za napad Hitlera, 6. aprila 1941. godine bez objave rata. Jugoslavija je kapitulirala 17. aprila 1941. godine. U Srbiji je uspostavljena direktna nemačka okupacija, a za predsednika kolaboracionističke Vlade izabran je Milan Nedić. U to vreme u Srbiji su stvorena dva pokreta otpora: Ravnogorski pokret, pod vođstvom Dragoljuba – Draže Mihailovića i Partizanski pokret, pod vođstvom Josipa Broza Tita. Ovo vreme je pretežno obilovalo vojničkim besedama, međutim bilo je i veoma dobrih političkih beseda sa rodoljubivim prizvukom, kao što je beseda Milana Nedića povodom terorističkog bombardovanja 24. aprila 1944. godine.

Politički govor Brozove epohe

Nakon završetka Drugog svetskog rata 1945. godine, nova komunistička vlast rešila je da se surovo obračuna sa političkim neistomišljenicima. Jedan od primera jeste i likvidacija Dragoljuba Mihailovića. Zatim je 1948. izbio sukob sa Informbiroom koji je prouzrokovao velike borbe unutar KPJ i stvaranje logora Goli otok, na kojem su „prevaspitavani“ oni koji su bili za rezoluciju Informbiroa. Dobar primer govora vezanog za Goli otok jeste govor Borivoja Viskića, pod imenom „Opet obasjani srećom“. Za vreme vladavine Josipa Broza naši prostori iskusili su posebnu vrstu socijalističke demagogije, koja je izgrađivala naročitu vrstu govorništva (Trkulja, 1990). A može se reći da je najbolju kritiku besedništva u vreme samoupravnog socijalizma dao književnik i recitator Ratomir – Rale Damljanović, u svojim napomenama dok je čitao rukopise knjige prof. dr Sime Avramovića „Rhetorike tehné“: „Socijalistička samoupravna retorika imala je svoja nepisana pravila. Govornici i diskutanti negovali su stil čije su osnovne karakteristike (mucava) patetičnost i (drsko) licemerje. Osnovna boja je pretežno kameleonska, osnovni ton – uzvišenodemagoškomarširajući, emocionalna podloga – sinteza bahatog busanja u grudi sa pozivanjem na zasluge. Ekstatičnost, eksklamativnost i pravovernost bila su dominirajuća raspoloženja. Obilato se koriste superlativi i imperativi. Interpunkcija dinamična i temperamentna. Preovladava znak uzvika. Tačka je za samoupravnu retoriku odviše pitom znak. Govornički karakter ispoljavao

se neprekidnim mobilisanjem članstva i ljudstva, uz prateće emotivne nijanse, od plamenih proglašenja do prigušenog ubeđivanja ili ležernog „kobajagi“ stila“. Dobar primer ovakvog govorništva mogu biti izvodi iz govorništva druga Tita pod nazivom „Omladinska pruga je samo jedan dio svega toga što još treba da uradimo“: „Danas sam vidio da je vaša želja, kad smo ja i moji drugovi već došli u vašu sredinu, da vam i nešto kažemo. Ja hoću da zadovoljim tu vašu želju...“ (Popović, 1987)

U socijalističkom periodu bio je veoma zastupljen govor mantri. Zato je u tim govorima bilo neophodno da se više puta pomene i zaklinje u: „bratstvo i jedinstvo“, „proleterski internacionalizam“, „demokratski centralizam“, da se izražava privrženost „našim ciljevima“, i vera u „aktivnu miroljubivu koegzistenciju“, zalaže za „savez radnika i seljaka“, i „za bolje sutra“, ističe odlučnost u borbi „protiv klasnih neprijatelja“ i „za interese radničke klase“, glorifikuje „nepobediva narodna armija“. „Poštena inteligencija“ bi se pri tom pominjala samo reda radi, ali skoro isključivo u obliku te sintagme, a „složena situacija“ je magična formula koja je mogla da obuhvati štogod se želi (Avramović, 2008: 54).

U ovo vreme, ipak, živeli su i govorili ljudi koji nisu bili podanici režima, niti su pak želeli da u svoje govore ubacuju mantre koje su bile karakteristične za samoupravni socijalizam. Kao i u svim represivnim režimima takvi ljudi bili su hapšeni, osuđivani bez dokaza i proganjani sa fakulteta. To su ljudi poput dr Dragoljuba Jovanovića i dr Mihaila Đurića, koji su za svoje govore dobili zatvorske kazne. U istoriji montiranih političkih progona i procesa Brozovog režima, Dragoljub Jovanović ostaće upamćen kao prvi profesor Pravnog fakulteta, koji je oteran sa univerziteta zbog svog političkog opredeljenja, 31. jula 1946. godine. Njegove reči kolegama posle odluke saveta fakulteta da mu zabrani rad u toj ustanovi jesu reči hrišćanskog oprosta:

„Znam da je ovaj postupak došao kao posledica mojih govora u Skupštini. Biće ono što je režim odlučio da bude. Ja bih jedino voleo da se vi ne sramotite vršeci jedan posao koji vam ne priliči. Neka me osudi policija, sud, ko hoće, samo neka to ne čine ljudi sa kojima sam sarađivao u jednom uzvišenom poslu“ (Milić, 2004: 184).

Ta dva govora bili su govori koje je Dragoljub Jovanović održao u Skupštini, a koji su kritikovali tadašnji režim. Dragoljub Jovanović osuđen je na devet godina zatvora, a kaznu je izdržao bez pomilovanja.

Zbog govora povodom Ustavnih amandmana iz 1971. godine koji su prethodili Ustavu iz 1974. godine, prof. dr Mihailo Đurić otpušten je sa Univerziteta i osuđen je na dve godine zatvora. Prof. Đurić je bez ustezanja progovorio šta očekuje Jugoslaviju, i pre svih, srpski narod posle usvajanja „smišljenih smutnji“. On nije bio vidovit, samo je logično razmišljao i bio je hrabar da svoje strahove javno kaže. Na našu veliku žalost, slutnje prof. Đurića su se obistinile.

Novo političko besedništvo

Nakon donošenja Ustava Republike Srbije iz 1990. godine u Srbiji se i formalno stvaraju uslovi za stvaranje višepartijskog sistema. Uspostavljanje višepartijskog sistema omogućilo je stvaranje raznih političkih stranaka koje su artikulisale različite političke ideje i ciljeve. Početkom devedesetih nastaju i prvi TV dueli na kojima se jasno vidi da Srbi nemaju razvijenu političku kulturu, koja podrazumeva i slušanje stavova suprotne strane. Za političko besedništvo u tadašnje vreme pa i danas, teške ekonomske prilike predstavljaju dobar izvor za sastavljanje briljantnih govora. Proteklih dvadeset godina dogodile su se mnoge negativne stvari na prostoru bivše SFRJ: građanski rat i raspad Jugoslavije, hiperinflacija u Srbiji i NATO agresija proleća 1999. godine na SRJ, takođe na lokalnim izborima održanim 1996. godine došlo je do krađe glasa, pa su neprekidni protesti opozicije trajali 88 dana, uz podršku studenata. Ipak, prvi ozbiljni protesti protiv Miloševićevog režima održani su 9. marta 1991. godine, a ogromnu većinu protestanata činili su mladi ljudi. U to vreme kao odlični besednici i lideri opozicije istakli su se Vuk Drašković i dr Zoran Đinđić. Takođe odlični govornici bili su i dr Vojislav Šešelj i predsednik SPS-a, i predsednik Srbije, i SRJ Slobodan Milošević. Iz tog vremena ostao je upamćen i predizborni govor dr Vojislava Koštunice, pod nazivom „Dajem reč“.

Zaključak

Srpsko političko besedništvo se nakon pada socijalističkog režima postepeno razvija. I dalje su tu vidljivi stari problemi poput nedostatka političke kulture i tolerancije, korišćenje fraza i demagogije, ali moramo priznati da i dalje je važno ko govori, a ne šta i kako govori. Ipak, ostaje nam nada da će i ove crne tačke srpskog političkog besedništva polako nestati.

Literatura

- Aristotle (n.d.). *Rhetoric*. Posećeno 5. 5. 2011. URL: <http://classics.mit.edu/Aristotle/rhetoric.1.i.html>.
- Avramović, S. (1995). O Sterijinoj Retorici. U Popović, J. S., *Retorika*. Beograd: Službeni list SRJ.
- Avramović, S. (2008). *Rhetorike techne – veština besedništva i javni nastup*. Beograd: Službeni glasnik.
- Avramović, S., Stanojević, O. (2002). *Ars rhetorica- veština besedništva*. Beograd: Službeni list SRJ.
- Jelačić-Srbulj, V. (2000/2005). *Retorika i Progymnasmata*. Beograd: Filološka gimnazija.
- Milić, D. (2004). *Politička beseda moderne Srbije*. Beograd: Nomos.
- Milić, D. (2006). *Srpski politički govor modernog doba*. Beograd: Službeni glasnik.
- Nušić, B. (1938/1989). *Retorika - nauka o besedništvu*. Beograd: Geca Kon.
- Petrović, Sreten (1995). *Retorika*. Niš: Gradina.
- Popović, J. S. (1995). *Retorika*. Beograd: Službeni list.
- Popović, S. (1987). *Govorništvo u teoriji i praksi*. Beograd: Književne novine.
- Tadić, Lj. (1995). *Retorika - uvod u veštinu besedništva*. Beograd: Filip Višnjić.
- Trkulja, J. (1990). *Socijalizam na sudu istorije*. Beograd: Mladost.
- Trkulja, J. (2005). *Umeće političkog besedništva*. Beograd: Hereticus.

SERBIAN POLITICAL RHETORIC

Summary: For successful engagement in politics, memorable public appearance, synthesis of good orator and good oration has always been necessary. In the first part this paper the author analyses the political rhetoric in general, its basic features and some specific features, while in the second part, the emphasis is placed on the Serbian political rhetoric and its specific characteristics. The second part is interwoven with the history of Serbian political rhetoric in order to explain the main thesis of the paper that the content of orations, and the public appearance, is dependant on the specific historical circumstances in which the Serbian government and the politicians were at the given time.

Key words: political rhetoric, types, history, Serbia